Regio Heuvelrug Kromme RijnStreek

Over complementariteit en identiteit

Een regio met allure

Inleiding.

De Stichting Q4 is een Initiatief van de ondernemersorganisaties De Biltse Ondernemers Federatie, Bunnikse Handel en Industrie Kring, OndernemersKring Wijk bij Duurstede, Zakelijk Heuvelrug en Zakelijk Zeist Onderneemt!
Partners in dit initiatief: de wethouders Economische Zaken.
Het behartigen van de belangen van ondernemers in deze regio en het versterken van het economisch imago van dit gebied is ons doel.
De Q in de naam van de regio verwijst naar 'quality'; een woord dat ouderwetse degelijkheid en nieuwerwetse duurzaamheid uitdrukt.

De Stichting Q4 streeft vier kwaliteitsdoelstellingen na:

- Een landelijke positionering als economisch aantrekkelijke regio geven.
- Het stimuleren van economische samenwerkingen en het behartigen van gemeenschappelijke belangen.
- Het bevorderen van communicatie met betrokken gemeenten, haar inwoners en bestuurslagen.
- Het verbeteren en in stand houden van contacten tussen (leden van) deelnemende ondernemersorganisaties, overheden en andere in markt en overheid relevante organen.

De Q4 doelstellingen hebben een regionaal en bovenregionaal karakter:

Regionaal: meer besef en betrokkenheid kweken voor de kwaliteiten van het bedrijfsleven in onze regio en voor de kwaliteiten van de regio zelf en deze kwaliteiten nadrukkelijker laten uitdragen.

Bovenregionaal: sterke, concurrerende positionering van de potentie en het economisch belang van deze regio in de Netwerkstad Nederland en voor de stedelijke centra als Utrecht en Amersfoort of voor andere regio's.

Dit initiatief is actueel. Het past in een tijd waarin het beleidsadagium geldt 'decentraal wat kan, centraal wat moet'. Bedrijven en bewoners worden geacht zelf het voortouw te nemen bij de gedachtenvorming over de toekomst van hun plaats, gemeente of regio. Zulke visies zijn niet langer ambtelijke dictaten van overheden, maar een door bewoners en ondernemers gedragen uitkomst van maatschappelijke consultatie. In de praktijk blijkt inmiddels dat ondernemersverenigingen een belangrijke rol kunnen spelen bij het formuleren van vernieuwende en overkoepelende ideeën over de toekomst van regio's.

Met dit rapport willen de ondernemersverenigingen hieraan bijdragen. Mede aan de hand van de daartoe door prof. O. Atzema gemaakte economische analyse en het door het bureau PHGR gemaakte DNA-overzicht komen daartoe de volgende thema's aan de orde:

- De regio Heuvelrug Kromme RijnStreek*
  Omschrijving van de regio, positie van de regio nationaal en internationaal, kwaliteitsscores.
- Schaalvergroting en fragmentatie.
- De Heuvelrug KRS in het spanningsveld schaalvergroting en fragmentatie.
- Regio's lenen van Regio's
  De meerwaarden van Heuvelrug KSR voor de buurregio's en dat wederzijds.
- Economische specialisaties in de regio
  De aanwezigheid van een keur van nationaal of internationaal georiënteerde bedrijven en organisaties in de regio.
- Lokale en regionale identiteiten
  Op regio niveau en op plaatselijk niveau verschillen identiteiten, in samenhang versterken deze elkaar.
- Kansen benutten
  Heuvelrug Kromme RijnStreek: een regio met kansen om te benutten.

Het brengt de kwaliteiten van de Heuvelrug KRS in beeld met complementariteit en identiteit als leidende thema's.
Deze thema's zijn twee zijden van dezelfde medaille: identiteit gaat over het karakter van een gebied, complementariteit om de erkenning van dat karakter door anderen. De koppeling van beide thema's is essentieel als kwaliteit van een regio.

Etske C. Muis-Priester
Voorzitter Stichting Q4

Mei 2015

*In het vervolg aangeduid met Heuvelrug KRS

De regio Heuvelrug Kromme RijnStreek in vogelvlucht.

De Heuvelrug KRS is vanouds een aantrekkelijk gebied om te wonen, te werken en te recreëren. Zo aantrekkelijk zelfs dat het in de huidige beleidsdiscussies gemakkelijk over het hoofd kan worden gezien. Deze discussie gaat namelijk over steden en over landelijk gebied, maar niet over het gebied daartussen.

De discussie is bovendien qua inhoud nogal onevenwichtig want steden worden geassocieerd met groei en het landelijk gebied met krimp. Het tussenliggende gebied is voor velen vis noch vlees of te klein voor tafellaken en te groot voor servet. Het tussengebied zou de agglomeratiekracht van steden missen maar ook de saamhorigheid van het landelijk gebied. Toch is een ander perspectief mogelijk, namelijk het perspectief van 'the best of both worlds'. Dit rapport volgt dat laatste perspectief door de eigenheid (identiteit) en netwerkkracht (complementariteit) van de Heuvelrug KRS te onderzoeken.

De Heuvelrug KRS bestaat uit vijf gemeenten: Bunnik, De Bilt, Utrechtse Heuvelrug, Wijk bij Duurstede en Zeist. Er wonen 190.000 mensen in deze regio en er zijn 87.000 arbeidsplaatsen bij bijna 20.000 bedrijfsvestigingen.

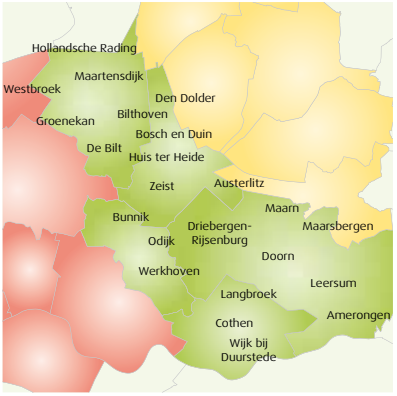

De regio ligt tussen de stadsregio's van Utrecht en Amersfoort, die qua omvang en stedelijkheid de Heuvelrug KRS overvleugelen. De stadsregio Utrecht heeft meer dan 550.000 mensen en bijna 340.000 arbeidsplaatsen; de stadsregio Amersfoort 295.000 inwoners en bijna 145.000 arbeidsplaatsen. De naamsbekendheid van de regio Heuvelrug en Kromme Rijnstreek (Heuvelrug KRS) is zeer hoog.

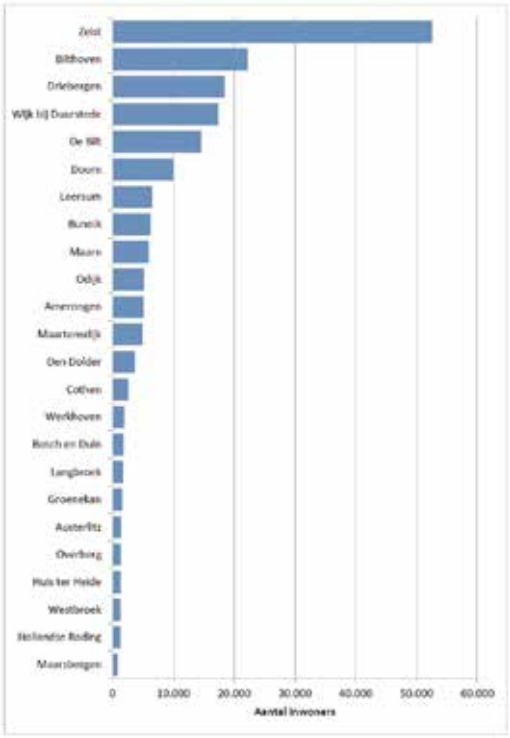

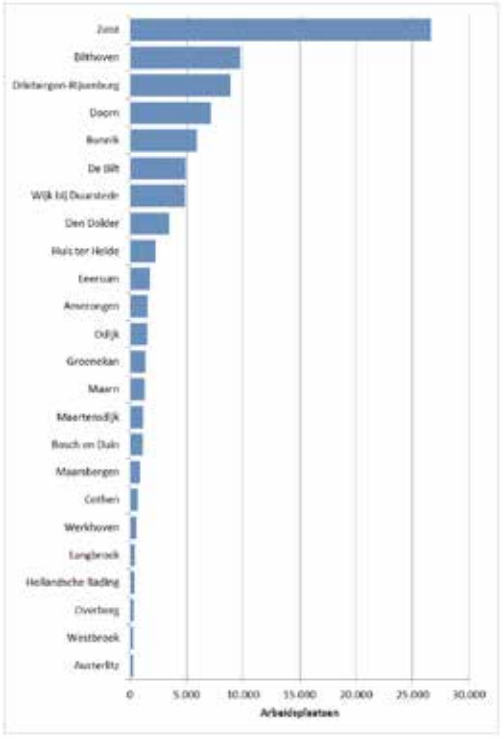

Binnen de Heuvelrug KRS en haar aangrenzende regio bestaat de ecologische as uit een grote variëteit aan landschapselementen: engen, zanderijen, heide, vennen, stuifzand, landgoederen en buitenplaatsen. De biodiversiteit is het hoogst aan de flanken van de Heuvelrug. De afwisseling in natuur en landschap neemt af van noord naar zuid, terwijl de intensiteit van het recreatief gebruik toeneemt.

De Heuvelrug KRS is een regio met stijl, waar vanouds sprake is van een subtiel samenspel van natuur en cultuur, landschap en verstedelijking, buitengebied en buitenplaats, bestemming en bereikbaarheid.

Dat heeft een afwisselend landschap, veelzijdige cultuurhistorie, prettige leefomgevingen, attractieve recreatiemogelijkheden en vitale bedrijvigheid opgeleverd.

De Heuvelrug KRS bestaat uit een subtiel samenspel van natuur en cultuur

Zorg voor elkaar en de natuur ligt hier in de aard van de mensen. Deze kwaliteiten bepalen het woongenot en het verdienvermogen van de regio.

Prominente posities in Netwerkstad Nederland.

Nederland wordt steeds meer een samenhangende netwerkstad. Deze samenhang bepaalt voor een belangrijk deel de concurrentiepositie van de Nederlandse steden in Europa. Het is aan steden en regio's om zich in deze landelijk netwerkstad te positioneren. Volgens een preadvies van de stedenbouwkundige Riek Bakker (2014) zijn de twee landelijke assen mede bepalend voor de positie van de Heuvelrug KRS in Nederland: een ecologische as en een economische as.

De Heuvelrug KRS heeft de potentie om haar positie binnen de Netwerkstad Nederland beter uit te buiten. Daarbij gaat het om de twee besproken assen, namelijk een ecologische as en een economische as.

Ecologische as: het nationaal natuur netwerk.

De ecologische as door de Heuvelrug KRS maakt deel uit van het Nationaal Natuur Netwerk (NNN). Dit netwerk werd vroeger Ecologische Hoofdstructuur (EHS) genoemd. Doel van de EHS en het NNN is om de belangrijkste natuurgebieden in Nederland met elkaar te verbinden zodat grotere natuurgebieden ontstaan met veel biodiversiteit.

De Heuvelrug KRS, met daarbinnen het nationale park Heuvelrug, is een onmisbare schakel in dit netwerk. De versterking van de EHS en de NNN vormt dan ook al decennialang de kern van het natuur- en landschapsbeleid in de provincie Utrecht. Provincie, gemeenten, terrein beherende organisaties en recreatie-ondernemers werken samen bij de realisering van dit netwerk waardoor versnippering van natuur en landschap worden tegengegaan.

Door de regio rijgt een kralensnoer van kastelen, landgoederen en buitenplaatsen

In aanvulling op de ecologische samenhang is de functionele samenhang tussen het ruimtegebruik voor natuur en recreatie van belang. In het project 'Heel de Heuvelrug', een initiatief van terreinbeheerders, particuliere grondbezitters en recreatieondernemers, wordt gestreefd een zo goed mogelijke afstemming tussen natuur en recreatie tot stand te brengen.

Het is voor de Heuvelrug KRS van grote betekenis om de voorgenomen investeringen in de afronding van het Nationaal Natuur Netwerk te realiseren. Nu vanuit Den Haag minder wordt bijgedragen aan de benodigde geldstromen zal de regio zelf in samenwerking met de Provincie Utrecht op zoek moeten gaan naar alternatieve kostendragers.

Naast natuur bestaat de groene ruimte in de Heuvelrug KRS voor een belangrijk deel uit agrarische bestemmingen. Hoewel de agrarische sector de meeste ruimte in de groene ruimte in beslag neemt, is de Heuvelrug KRS geen typisch agrarische regio.

Het aandeel agrarisch bodemgebruik blijft achter bij dat van de provincie Utrecht als geheel en dat van Nederland. Het merendeel van de circa 300 landbouwbedrijven in de Heuvelrug KRS bestaat uit melkveehouderijen en fruittelers.

Innovatie in de agrarische sector speelt in de Heuvelrug KRS vooral in de fruitteelt. Deze komt vooral voor in het Kromme Rijngebied. Het gaat dan vooral om de succesvolle introductie van nieuwe rassen en bewaringstechnieken.

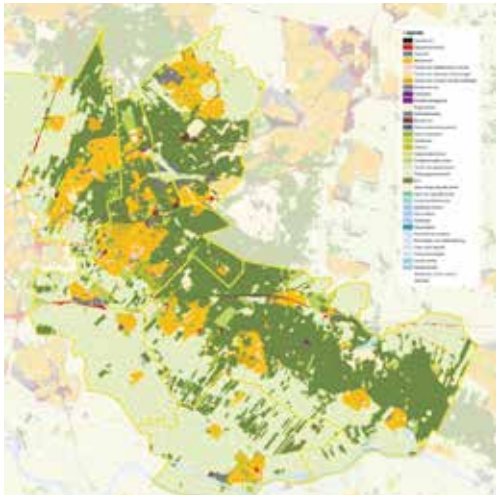

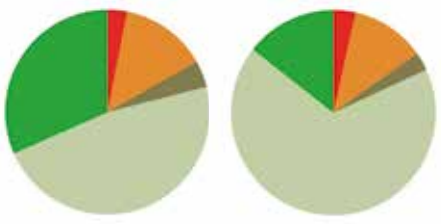

Bodemgebruik per gemeente
Heuvelrug KRS / Nederland 2010

- Verkeer
- Bebouwing
- Recreatie
- Agrarisch
- Natuur

Het toeristisch-recreatieve product van de Heuvelrug KRS onderscheidt zich door drie verschillende belevingswaarden. Een van de belangrijkste belevingswaarden bestaat uit de talloze mogelijkheden om in het gebied te fietsen en te wandelen. Daarvoor zijn door de gehele regio goed toegankelijke fiets- en wandelpaden aangelegd.

Een andere belevingswaarde komt voort uit de militaire geschiedenis zoals te zien in het dorp Rijsenburg (uit de Franse tijd), de Grebbelinie (tweede wereldoorlog), de voormalige vliegbasis Soesterberg (uit de koude oorlog tijd) en meer recente elementen zoals het Nationaal Militair Museum.

De derde belevingswaarde heeft te maken met het cultureel erfgoed van de Stichtse Lustwarande. Dit is een kralensnoer van kastelen, landgoederen en buitenplaatsen aan de zuidkant van de Heuvelrug. Voor het zakelijk toerisme is de Heuvelrug KRS een gewaardeerd gastheer.

Economische as: het belang van de A2 corridor.

De economische as Amsterdam-Utrecht-Eindhoven staat bekend als de A2 corridor. Deze loopt van Amsterdam naar Maastricht, en vice versa. Amsterdam, Utrecht en Eindhoven zijn de belangrijkste stedelijke kruispunten op deze as. De A2 corridor is al in 1998 door Bureau Louter uitgeroepen tot de meest prominente economische zone van het land (Elsevier 1998).

Dit is later bevestigd in de Hittekaart van Nederland (Bureau Louter, 2002). Hier is in Nederland de groei en de dichtheid aan arbeidsplaatsen het hoogst. Sommigen spreken over de economische slagader van Nederland. Dit beeld wordt bevestigd in het meest recente onderzoek van Bureau Louter naar de Nederlandse Toplocaties (Elsevier 2015).

Met de kredietcrisis na 2008 is er zo goed als een einde gekomen aan de bouw van nieuwe bedrijfshuisvesting en kantoren langs de A2. De zwakke economische groei leidde eerder tot minder dan tot meer arbeidsplaatsen. De A2 zone kan al met al worden opgevat als zich ontwikkelende economische corridor die in toenemende mate van betekenis is voor kennisintensieve activiteiten. Voor andere economische activiteiten is de A2 zone niet meer dan een kralensnoer van los van elkaar staande clusters. Een corridor en een kralensnoer die positieve uitstralingseffecten hebben voor de Heuvelrug KRS. Het bedrijfsleven langs de A27 en A28 laat over de afgelopen 25 jaar een verdienvermogen zien dat duidelijk boven het nationale gemiddelde ligt.

De aansluiting van het bedrijfsleven in de regio op de economische as is van levensbelang voor de economische vitaliteit van de regio

De economische regio Utrecht profileert zich niet alleen als kenniscentrum, ook de A12, A27 en A28 zijn van levensbelang voor de economische vitaliteit van de regio draaischijfeconomie. Vanwege de kruising van belangrijkste noord-zuid en oost-west verbindingen (de A2, de A27, de A12 en de A28 en diverse spoorverbindingen) bestaat er een concentratie aan logistieke en dienstverlenende activiteiten. Deze infrastructuur onderstreept de centrale ligging van de regio in Nederland, hetgeen een veel genoemde vestigingsplaatsfactor is voor bedrijven. Vooral bedrijven waarvan de markten in de afgelopen decennia zijn opgeschaald van regionaal naar nationaal en internationaal, zoals in de dienstverlening op velerlei terrein hebben baat bij een goed bereikbare en centrale ligging. Voor de Heuvelrug KRS is het bereikbaarheidsaspect economisch van wezenlijk belang.

Dergelijke locatievoordelen gaan niet alleen op voor bedrijven, maar ook voor de beroepsbevolking. De Noordvleugel van de Randstad (de stadsregio's Amsterdam en Utrecht) valt op door de instroom van studenten en goed opgeleide beroepskrachten gevolg van de bereikbaarheid van hoogwaardige banen (Van Oort et al., 2013). Door de toename van de pendeltolerantie (de maximale afstand die forenzen bereid zijn dagelijks te overbruggen) zijn vanuit het midden van Nederland een steeds groter deel van de banen beschikbaar. Bij een pendeltolerantie van 30 minuten blijken suburbane locaties zoals in de Heuvelrug KRS zelfs een betere bereikbaarheid van banen te hebben dan de stedelijke centra (van Ham, 2002).

Voor de Heuvelrug KRS is het bereikbaarheidsaspect economisch van wezenlijk belang

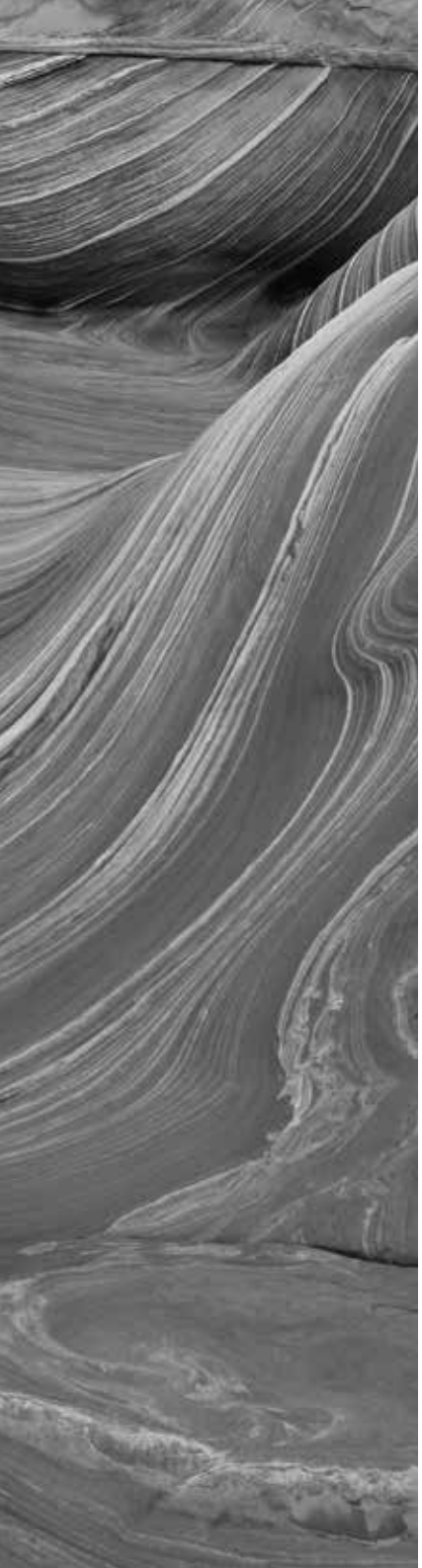

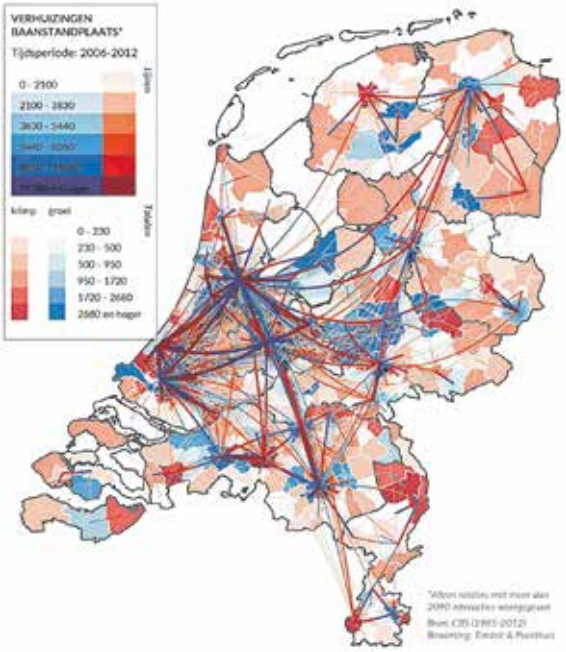

De afbeelding geeft het patroon van werkplaats verplaatsingen aan. De lijndikten weerspiegelen de omvang van de verplaatsingsstromen, de kleur en de richting ervan. Blauw betekent per saldo meer bestemmingen, rood meer herkomsten. Het gaat in totaal om circa 1 miljoen werk-plaatsveranderingen per jaar.

Opvallend is dat de kaart aangeeft dat veel gemeenten in de Heuvelrug KRS blauw gekleurd zijn. Dit wijst dus op een per saldo positief migratiesaldo.

Vanuit het carrièreperspectief van kenniswerkers bezien, biedt de Heuvelrug KRS een uitstekende bereikbaarheid van hoogwaardige banen met zeer aantrekkelijke woon- en leef kwaliteiten. Een combinatie van internationaal niveau.

Internationale kwaliteit van woon- en leefomgeving.

De provincie Utrecht behoort tot de regio's in Europa met de hoogste kwaliteit van leven (PBL, 2014). De provincie kan zich meten met regio's in Zwitserland, Zweden en Noorwegen. Deze kwaliteit vormt een belangrijk onderdeel van de internationale concurrentiepositie van de provincie Utrecht, die in de afgelopen jaren tot twee maal toe is uitgeroepen tot de meest concurrerende regio van Europa (Annoni & Dijkstra, 2013). De provincie Utrecht laat in zulke 'benchmarks' (hoofd)stedelijke regio's zoals Londen, Parijs, Frankfurt, Stockholm en Amsterdam achter zich.

De provincie Utrecht is, mede dankzij Heuvelrug KRS, tot twee maal toe uitgeroepen tot de meest concurrerende regio van Europa

De provincie Utrecht is goed in basis- en hoger onderwijs, gezondheidszorg, verkeersinfrastructuur, economische stabiliteit en betrouwbare overheden. Verder maken mensen het verschil, want de provincie Utrecht heeft een hooggeschoolde arbeidsmarkt en een koopkrachtige bevolking. De provincie Utrecht blinkt weliswaar nooit uit op al deze punten, maar zit altijd in de Europese kopgroep. De provincie is dus vooral een complete topregio.

Deze kwaliteiten maken deel uit van de vooraanstaande internationale concurrentie-positie van de provincie Utrecht die hun uitwerking bij het aantrekken van buitenlandse bedrijven niet missen. Buitenlandse bedrijven vinden het vooral belangrijk om in de buurt van hun werknemers gevestigd te zijn waardoor voor hen de kwaliteit van het woon- en leefklimaat veel gewicht in de schaal legt. Het PBL (2014) heeft 25 indicatoren gekozen die deze kwaliteiten in beeld brengen. Elke categorie is even zwaar meegewogen in de analyse.

Alle Nederlandse provincies scoren in deze Europese benchmark goed, vooral op de categorieën onderwijs (aanwezigheid van universiteiten), publieke diensten (mate van internet connectiviteit) en recreatie (toegang tot recreatieve voorzieningen). Ter vergelijking: Scandinavische regio's scoren hoger op 'governance', woon- en sociale omgeving.

de kwaliteit van het woon- en leefklimaat legt voor buitenlandse bedrijven veel gewicht in de schaal

Binnen Europa zijn de regionale verschillen wat betreft gezondheid gering, maar voor natuurlijke omgeving daarentegen groot. Binnen Nederland vallen de Randstadprovincies op door een hogere score op onderwijs en connectiviteit (onder meer door Schiphol) en een lagere score op woon- en natuurlijke omgeving.
Dit geldt ook voor de provincie Utrecht.

Kwaliteitsscore van de provincie Utrecht/Heuvelrug KRS.

Juist ten aanzien van de kwaliteitskenmerken 'natuurlijke omgeving' en 'wonen' heeft de Heuvelrug KRS meer in huis dan de provincie Utecht als geheel. Uit de Staat van Utrecht (2015) blijkt bijvoorbeeld dat de tevredenheid met de groene woonomgeving in alle vijf gemeenten in de Heuvelrug KRS hoog is.

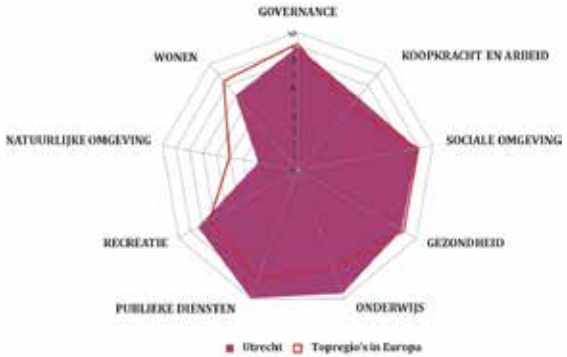

Kenmerk	De Bilt	Bunnik	Zeist	Ut.Heuvelrug	Wijk bij Duurstede	Provincie Utrecht
Gebrek aan sociale cohesie:						
Sociale uitsluiting	5,1	3,8	3,9	4,4	4,1	4,3
Eenzaamheid	39,5	39,5	45	37,1	39,5	38
Tevredenheid met woning en woonomgeving:						
Woning	89,9	91,7	78,9	88,3	86,8	88,0
Groenvoorziening	88,6	79,2	78,1	91,5	63,2	77,0
Milieuoverlast:						
CO2 Emissie	5,3	7,8	4,3	6,1	3,1	5,4
Geurhinder	5,1	--	5,3	3,2	10,5	7,5
Geluidshinder	10,1	8,3	13,2	8,5	7,9	10,0
Lichtemissie	3,1	3,3	4,9	2,0	1,7	4,9

Bron: Staat van Utrecht, 2014

De Heuvelrug KRS neemt vooraanstaande strategische posities in bij zowel de belangrijkste ecologische als economische netwerken in Nederland. De regio is een onmisbare schakel in de verbinding tussen de kleinschalige natuurgebieden in de Randstad en de grootschalige natuurgebieden op de zandgronden in het oosten van het land. In sterke relatie hiermee levert de afstemming van natuurwaarden en belevingswaarden in het gebied in potentie goede verdienmogelijkheden op om beide vitale waarden verder te verbeteren. Met betrekking tot de economische netwerken neemt de regio een centrale positie in als vestigingsplaats van kennisintensieve diensten en vooral als woonplaats voor kenniswerkers die op de (inter)nationale arbeidsmarkt actief zijn.

Dit is het gevolg van de unieke combinatie van de uitstekende bereikbaarheid van kennisintensieve banen in Nederland, de goede bereikbaarheid van Schiphol en de voortreffelijke kwaliteiten van het woon- en leefklimaat. Het is in economische zin complementair aan de andere delen van Centraal Nederland doordat men bij uitstek is voorgesorteerd op de zich ontwikkelende kenniseconomie. Niet alleen omdat in het gebied gerenommeerde kennisinstellingen aanwezig zijn maar ook vanwege de concentratie aan succesvolle kenniswerkers. Zij vinden hier een aantrekkelijk woon- en leefklimaat. De concurrentiekracht van de Heuvelrug KRS wordt waarschijnlijk meer bepaald door ‘people climate’ dan door het ‘business climate’, al kunnen beide omstandigheden elkaar ook heel goed stimuleren.

De concurrentiekracht van de Heuvelrug KRS wordt waarschijnlijk meer bepaald door ‘people climate’ dan door ‘business climate’

Integratie van regio’s: schaalvergroting en fragmentatie.

Het leven speelt zich af op verschillende schalen. Verplaatsingen van mensen geven aan om welke schalen het gaat. De schaal van handelen verschilt per activiteit. Sociale activiteiten vinden vaak op lokale schaal plaats, terwijl verplaatsingen op de woningmarkt (verhuizingen), de arbeidsmarkt (pendel) en de winkelmarkt (koopstromen) vaker een regionale dimensie hebben.

Volgens Tordoir (2014) bevinden de Nederlandse steden zich momenteel in een overgangsfase, namelijk die van de schaalsprong van stadsgewesten naar intergewestelijke structuren. Hij kijkt daarbij vooral naar verplaatsingen, niet alleen naar verplaatsingen van werklocaties maar ook naar allerlei andere soorten verplaatsingen (Tordoir, 2015). Op basis van de ruimtelijke veranderingen van verplaatsingspatronen constateert hij dat binnen stads-gewesten de eenzijdige oriëntatie op de centrale stad aan het verminderen is en dat kriskras oriëntaties binnen stadsgewesten aan het toenemen zijn.

Bovendien dijen de regio's uit door de toenemende afstand waarover men zich verplaatst. De opschaling en fragmentatie die hiervan het gevolg zijn zorgen voor een verschuiving van de traditioneel hiërarchische sterstructuur van stadsgewesten naar een ringstructuur waarbij zowel stad als het omliggende gebied gebruik maken van de ringwegen om de centrale steden.

De meest klassieke vorm van een stedelijk systeem is die van een grote centrale stad met daarom heen kleinere satellietsteden. De inwoners van deze satellietsteden zijn voor het voorzieningengebruik van de niet-dagelijkse artikelen en diensten/goederen meestal aangewezen op voorzieningen in de grotere stad.

De Heuvelrug KSR heeft haar ontwikkeling historisch gezien in belangrijke mate vanuit zich zelf doorgemaakt

Het wonen en werken in der Heuvelrug KRS is in belangrijke mate niet ontstaan vanuit de ontwikkelingen van de steden Utrecht en Amersfoort, zoals dat wel het geval was bij gemeenten als Houten, Nieuwegein en Leusden. De Heuvelrug KSR heeft de ontwikkeling historisch gezien in belangrijke mate vanuit zich zelf doorgemaakt, dit komt vooral door haar karakteristieke positie in het Stedennetwerk Nederland.

In de Stichtse Lustwarande was het goed wonen en ondernemers speelden daar op in door de inwoners voorzieningen aan te bieden, waardoor het nog beter wonen was. Degenen die er kwamen wonen brachten nieuw ondernemerschap.

De Heuvelrug KRS heeft niet alleen een gemeenschappelijke toekomst, maar ook een gedeeld verleden. Het lange termijn verleden komt onder meer tot uiting in de geomorfologie van het stuwwallandschap.

Het middellange verleden manifesteert zich in de vele kastelen, ridderhofsteden, buitenplaatsen en landgoederen. In de negentiende eeuw ontstond de Stichtse Lustwarande van buitenplaatsen. In de twintigste eeuw volgde, door de ontsluiting met (spoor)wegen, een vroege vorm van residentiële suburbanisatie.

Ook op basis van de bewoningsgeschiedenis kan de regio worden getypeerd als een aangename rijke regio gelegen in een 'dubbelschalig' stedelijk veld (Hoekveld, 1990). Aantrekkelijk rijk omdat het natuurlijke en cultuur historische voorzieningen herbergt die bijdragen aan een comfortabele manier van wonen; 'dubbelschalig' omdat het gebied onder invloed staat van zowel de beide nabijgelegen stadsregio's (van Utrecht en Amersfoort) als van de verderop gelegen Randstad (met name van de stadsregio Amsterdam). Dit heeft in het gebied geresulteerd in de overloop van nieuwe bewoners en bedrijven.

Regio's lenen van regio's.

In tegenstelling tot Azië en Amerika kent Europa maar een paar grote wereldsteden (Londen en Parijs). De verstedelijkingsgraad is in Europa bovendien relatief stabiel, grote steden groeien er minder ten koste van kleine steden en in de afgelopen twee decennia stijgt de bijdrage van grote steden aan het bruto nationale product niet. Nederland is een bijzonder goed voorbeeld van deze Europese vorm van stedelijkheid.

Waar in monocentrische steden vooral de kracht van het getal en van de schaal opgaan, moeten polycentrische steden het meer hebben van bereik en leeropbrengsten. Dat betekent dat polycentrische steden aan concurrentiekracht winnen door agglomeratievoordelen van elkaar te lenen.

Zo maken inwoners van de steden Utrecht en Amersfoort gebruik van werk- en recreatiefuncties in de Heuvelrug KRS. En hebben veel hoofdkantoren en professionele dienstverleners juist bewust gekozen voor ons type regio. Of willen mensen die daar werken juist in de Heuvelrug KSR wonen. Omgekeerd hebben bedrijven en inwoners van de regio profijt van de nabijheid van Utrecht (Science Park) en Amersfoort met hun aanbod aan voorzieningen en dat Amsterdam en Schiphol binnen het uur bereikbaar zijn: internationaal gezien een momentje.

Kleinere steden lenen van grotere steden en grotere steden lenen van kleinere steden. Maar ook: regio's lenen wederzijds van regio's. Dat noemen we 'borrow function'. Bij 'borrow size' gaat het om de ontkoppeling van een bepaald kenmerk van die plaats of regio. Bij 'borrow function' gaat het om activiteiten die horen bij agglomeraties maar dus niet altijd in diezelfde regio gevestigd hoeven te zijn. De Heuvelrug KRS heeft vanouds, onafhankelijk van de nabijheid van Amersfoort en Utrecht, op diverse terreinen veel voorzieningen in huis, en hoeft die dus niet te 'lenen' van de buurregio's. Dit is steeds weer een uitstekende basis gebleken voor de vestiging van hoofdkantoren, bedrijven en andere organisaties, maar ook voor mensen om zich er te vestigen.

Kleinere steden lenen van grotere steden en grotere steden lenen van kleinere steden

Economische specialisaties in de regio.

Het effect van een en ander is dat een keur van bijzondere, landelijk of internationaal georiënteerde bedrijven en organisaties in de Heuvelrug KSR gevestigd zijn. Om dergelijke bedrijven te behouden is een goede bereikbaarheid met openbaar vervoer (trein) en auto wel een randvoorwaarde.

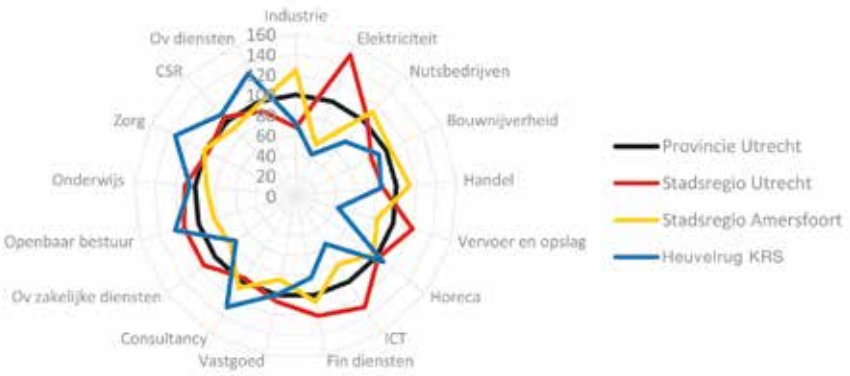

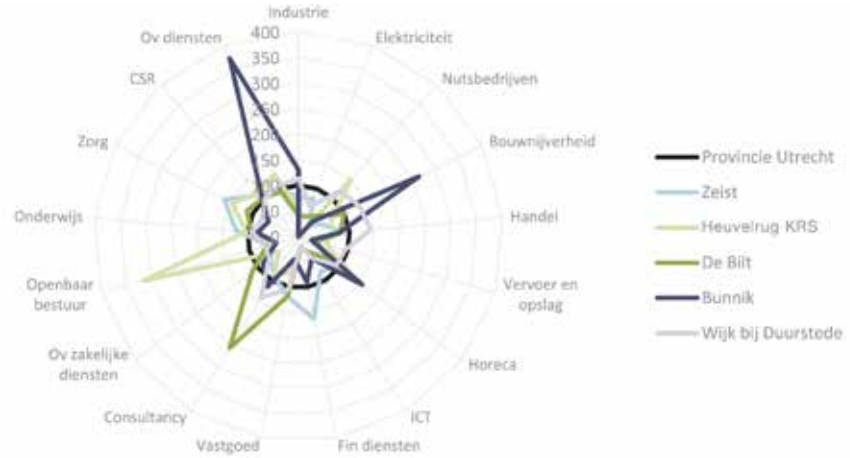

De regio Heuvelrug KRS mag zich verheugen in een evenwichtige woonwerkbalans. Een vijftal sectoren zijn nadrukkelijk vertegenwoordigd: gastvrijheidseconomie, openbaar bestuur & veiligheid, zorg & welzijn, voeding & gezondheid, consultancy & overige diensten.

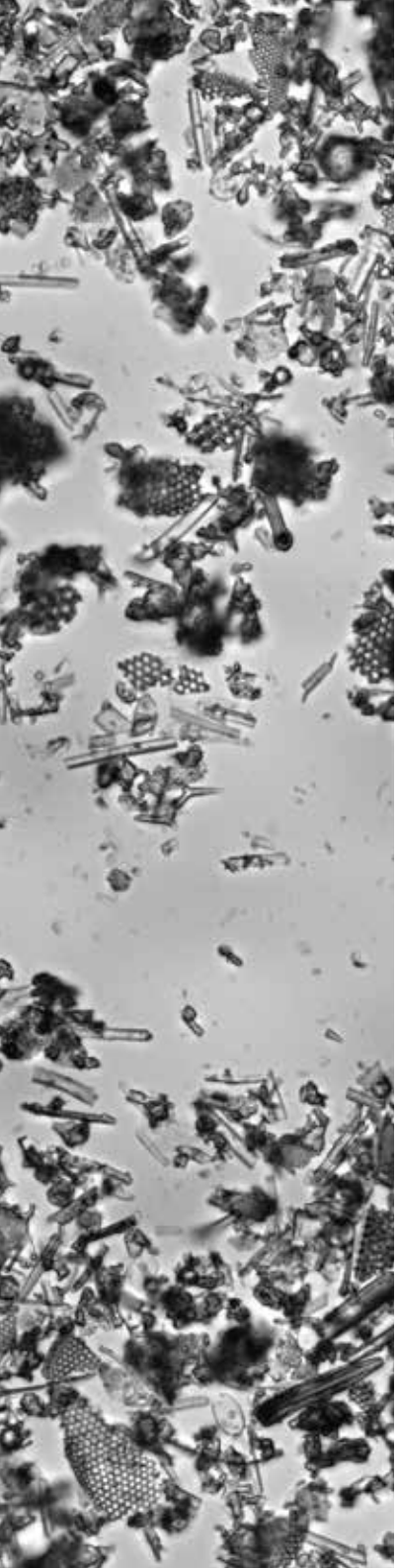

In tegenstelling tot de werkgelegenheid is het aantal bedrijfsvestigingen in de Heuvelrug KRS regio de afgelopen jaren flink toegenomen.
De bedrijfsvestigingen met één arbeidsplaats (zzp-ers) maken ongeveer 70 uit van alle vestigingen. In het ondernemerschapsbeleid is een verschuiving gaande van kwantiteit naar kwaliteit. Ging het eerst om de bevordering van zoveel mogelijk startende ondernemingen, nu gaat het om de bevordering van het nog meer “aansprekend ondernemerschap”.

Ondernemerschap dat zich uit in het innovatieve karakter van productontwikkeling en serviceverlening, in de focus op internationale markt, in de kwalitatieve uitstraling die hun ondernemerschap op de regio heeft. Het zijn in feite ook aansprekende ondernemingen van de regio Heuvelrug en Kromme RijnStreek.

In onderstaand illustratie zijn de de vijf vooraanstaande sectoren met een krans van aansprekende bedrijven die niet binnen de vijf sectoren vallen weergegeven in de Heuvelrug KRS bloem.

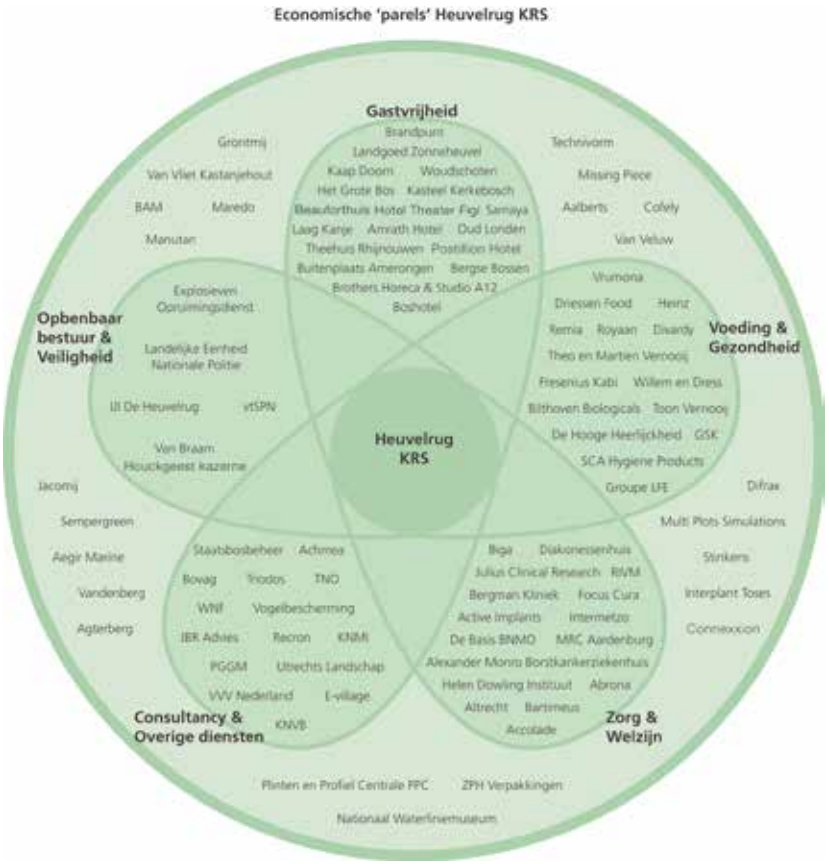

Cross overs.

Regionaal economisch beleid staat steeds meer in het teken van cross overs. Potentiële relaties tussen op zich diverse sectoren staat daarbij voorop. Met alle kansen van dien.

Cross overs bestaan mede bij de gratie van 'nieuwe combinaties' van innovatieve activiteiten. Regio's doen er goed aan op zoek te gaan naar zulke gerelateerde variëteit, omdat dit de gelegenheid biedt voor kennisoverdracht tussen bedrijven die niet tot dezelfde, maar tot gerelateerde en complementaire bedrijfstakken behoren
(Van Oort, 2014)

In het streven naar cross overs is het zinvol om uit te gaan van de 'bloem van de Heuvelrug KRS'.

Lokale en regionale identiteiten.

Elke plaats heeft tot op zekere hoogte een eigen identiteit. Toch is het lastig om die identiteit aan te geven. Het is vaak een soort gevoel.
Zo roepen plaatsen in de Heuvelrug en aangrenzende regio gevoelens op zoals bloesems, waterlinie, duur wonen, fietsen, uitwaaien, rust, lekker eten etc. Mensen identificeren zich gevoelsmatig met de plaats waarin zij leven of die zij bezoeken.

Het denken over identiteit heeft zich in de loop van de tijd ontwikkeld. Dit is een reflectie van maatschappelijke veranderingen. Processen zoals globalisering, individualisering en (de)centralisering leiden er toe dat er een verschuiving optreedt van zogeheten 'dikke' identiteit naar 'dunne' identiteit. Dikke identiteit doet zich voor in gemeenschappen met een door velen onderschreven stabiel cultuur, waar hechte sociale relaties bestaan en het leven zich afspeelt binnen vastgelegde grenzen.

Identiteit van een plaats heeft vooral te maken met een gevoel

Dunne identiteit past beter bij de huidige netwerksamenleving en doet zich voor in gemeenschappen met een uitgesproken oplossend vermogen. Men zoekt elkaar, al dan niet tijdelijk, op om collectieve problemen op te lossen door te refereren aan de bedoelde identiteit. Dikke identiteit is vaak een doel, dunne identiteit meer een middel. De overgang van dikke naar dunne identiteit kent verschillende aspecten.

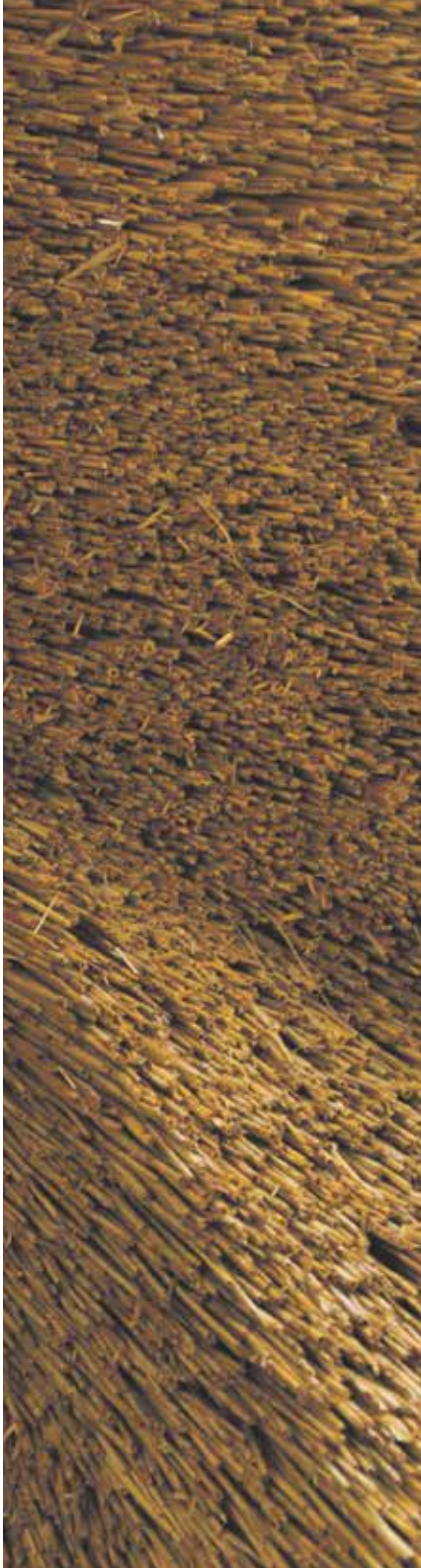

Dikke identiteit doet zich voor in gemeenschappen met een door velen onderschreven stabiel cultuur, waar hechte sociale relaties bestaan en het leven zich afspeelt binnen vastgelegde grenzen. Dunne identiteit past beter bij de huidige netwerksamenleving en doet zich voor in gemeenschappen met een uitgesproken oplossend vermogen. Men zoekt elkaar, al dan niet tijdelijk, op om collectieve problemen op te lossen door te refereren aan de bedoelde identiteit. Dikke identiteit is vaak een doel, dunne identiteit meer een middel. De overgang van dikke naar dunne identiteit kent verschillende aspecten.

Verschuiving van identiteit: van dik naar dun

Dikke identiteiten	Dunne identiteiten
Wortels in (lokale) geschiedenis	Inspelend op actualiteit
Impliciete overeenstemming	Expliciete dialogen
Normatieve waarheden	Utilitaire toepassingen
Gesloten instituties	Open netwerken
Gezamenlijke cultuur	Verschillende culturen
Algemeen belang	Specifiek nut
Directe betrokkenheid	Afstandelijke afweging
Permanente aanwezigheid	Tijdelijke werking
Afweging van belangen	Strategische inzet
'Government'	'Governance'
Sociale rechtvaardigheid	Economische doelmatigheid

Lokale identiteiten.

Elke plaats heeft tot op zekere hoogte een eigen identiteit. Lokale identiteit is een alledaags begrip en daardoor vanzelfsprekend. Mensen voelen zich emotioneel verbonden met de plaats, met de straat waarin zij leven.

Door individuele verschillen van waarnemers bestaan er meerdere identiteiten van een plaats. Identiteiten kunnen bovendien in de loop van de tijd veranderen. Lokale identiteit heeft doorgaans een positieve strekking. Het gaat over deugden en de morele kracht van de gemeenschap, over een collectieve mentaliteit en over succesvolle verenigingen, bedrijven en personen. Bewoners erkennen in de lokale identiteit de wortels leefgemeenschap in tijd en ruimte.

Deze historische en geografische verankering is voor hen een vanzelfsprekendheid en op zich geen reden om daarmee de lokale identiteit te onderbouwen. Het is een gegeven. Behoud van cultureel erfgoed kan in het kader van de lokale identiteit dan ook niet per definitie rekenen op een positieve ontvangst onder bewoners die al lang in de plaats wonen, wel onder bezoekers en nieuwkomers. Voor nieuwkomers heeft lokale identiteit meer een materialistische betekenis (oude gebouwen, mooi landschap en natuur) dan een sociale betekenis (gemeenschap).

Mensen identificeren zich gevoelsmatig met de plaats waarin zij leven of die zij bezoeken.

Ook lokale identiteiten worden steeds dunner. Daarmee verschuiven lokale identiteiten van karakter: van beschermend en behoudend naar overkoepelend en toekomstgericht. Dikke identiteiten zijn vaak een doel op zich en hebben een normatieve strekking ('zo is het goed'), dunne identiteit is een middel om je als regio te presenteren en is pragmatisch van aard ('zo zijn we herkenbaar').

Lokale identiteiten komen in dit onderzoek op twee manieren aan bod. Enerzijds is door het bureau PHGR via interviews en groepsgesprekken de meningen van bewoners en ondernemers gepeild over de identiteit van elk van de vijf gemeenten in de Heuvelrug KRS. Dit levert een soort gemeentelijk DNA op. Onder het motto LAND GOED LAND wordt daarover afzonderlijk verslag gedaan.

Uit deze verkenning van PHGR komen de vijf gemeenten naar voren als plaatsen vol prettige paradoxen, dat wil zeggen schijnbare tegenstellingen. Dat is ook begrijpelijk. Ten eerste hebben mensen bij de beschrijving van lokale identiteiten de natuurlijke neiging om de prettige aspecten naar voren te halen. Dit komt door hun betrokkenheid met de plaats.

Ten tweede bestaan er grote individuele verschillen aan lokale identiteiten. Interessanter is dat deze prettige paradoxen uit het PGHR onderzoek elkaar lokaal ondersteunen. Het prettige zit hem in de aanvulling zonder dat dit ten koste gaat van de eigenheid van de samenstellende delen.

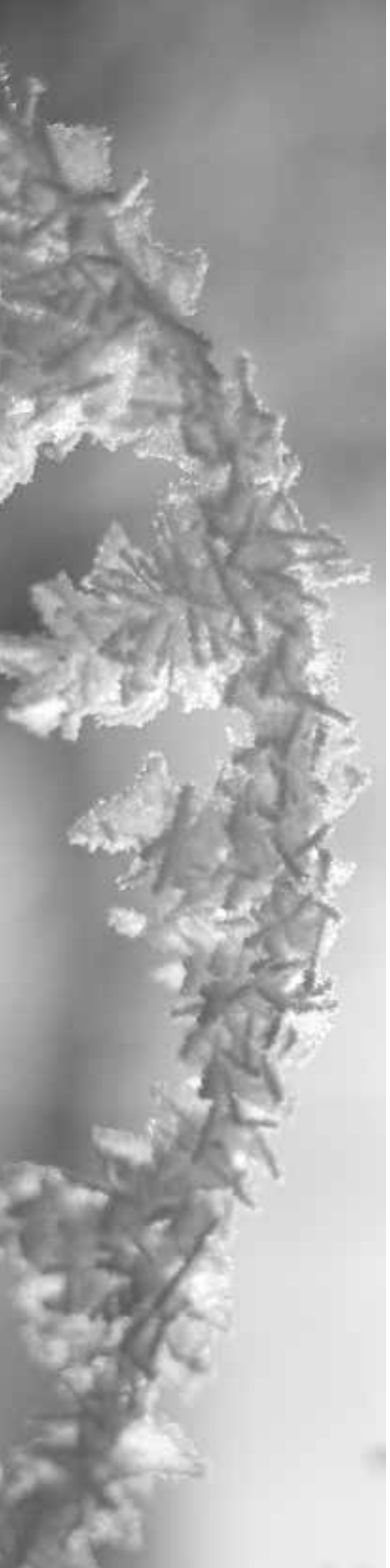

Dit geldt voor de tweede manier waarop de lokale identiteiten in het gebied zijn onderzocht, namelijk via beleidsrapporten waarmee de gemeenten zichzelf presenteren. Meestal gaat het om sterkte-zwakte analyses, inclusief kansen en bedreigingen, soms om een scenariostudie of om opsomming van kernwaarden.

In alle gemeenten wordt gewag gemaakt van het aantrekkelijke woon- en leefklimaat. Daarbij refereert men dikwijls aan het groene karakter ervan; de uitgebreid aanwezige natuur- en recreatiefuncties. Cultuurhistorische gebouwen en objecten vormen 'rode' accenten van deze kwaliteit.

Het tweede gezamenlijke identiteitskenmerk betreft de aanwezigheid van een kennisintensieve lokale economie en een hoog opgeleide beroepsbevolking. In de gemeenten De Bilt en Zeist wordt daarbij gerefereerd aan de aanwezigheid van de Universiteit Utrecht en het UMC op de nabijgelegen Uithof (Utrecht Science Park) en aan de aanwezigheid van kennisinstellingen in de gemeenten zelf.

Het derde gezamenlijke identiteitskenmerk van de ruimtelijke economie in de Heuvelrug KRS gemeenten betreft de diverse economische sectorstructuur. De gemeenten laten ieder een samenhangende variatie aan economische activiteiten zien. Men gebruikt daarvoor brede aanduidingen zoals 'life sciences' en creatieve industrie (De Bilt), deeleconomie en innovatieve zorg (Bunnik) en 'crossovers business' rond groene functies en cultureel erfgoed (Zeist en Utrechtse Heuvelrug).

In potentie vullen de identiteiten van de vijf gemeenten in de regio Heuvelrug KRS elkaar goed aan

Er is dan ook een duidelijk evenwicht tussen de lokale identiteiten van de vijf gemeenten in de Heuvelrug KRS. In potentie vullen de identiteiten van de vijf gemeenten elkaar aan. De regionale identiteit is als een quilt: elke gemeente heeft tot op zekere hoogte een eigen karakter, terwijl ze bij elkaar een consistent regionaal geheel vormen.

Regionale identiteit.

De regionale identiteit is overigens meer dan de optelsom van lokale identiteiten. Het gaat bij regionale identiteiten om wat de gemeenten ervaren als gezamenlijke identiteiten en welke identiteiten zij als groep willen uitdragen. De Heuvelrug is ondanks haar voornamelijk groene en cultuurhistorische kwaliteiten een bijzondere stedelijke regio. Niet vanwege hoogbouw, drukke straten of overvolle voorzieningen, maar juist omdat de stedelijkheid in deze regio een menselijke maat heeft.

De Heuvelrug KRS is ondanks haar voornamelijk groene en cultuurhistorische kwaliteiten een bijzondere stedelijke regio

Als gemeenschappelijke identiteiten zijn te benoemen:

- centrale ligging in Nederland
- goede vervoersverbindingen naar alle windstreken
- aantrekkelijke woonomgeving door menging van 'rood' en 'groen'
- verscheidenheid aan vestigingslocaties voor bedrijven
- vitale en hoogopgeleide beroepsbevolking
- kennisintensieve economie
- verschillende groeiclusters
- sterk midden- en kleinbedrijf

In het rapport 'Grensverleggend samenwerken op de Heuvelrug' (Rabobank i.s.m. lokale ondernemersverenigingen, 2006) wordt gepleit voor een meer gezamenlijke aanpak van de bevordering van de aantrekkelijke woon- en werkomgeving door de lokale overheden.

Deze aantrekkelijkheden strekken zich uit over de grenzen van de afzonderlijke gemeenten. Bovendien kan er gemakkelijk beleidsconcurrentie ontstaan tussen de gemeenten, omdat elk van de gemeenten zich op dezelfde manier profileert. Dit werkt ondoelmatigheid in de hand en moet zoveel mogelijk worden voorkomen. Ondernemersverenigingen kunnen daarbij de functie van katalysator hebben.

Het Rabobank-rapport geeft aan in welke richtingen kan worden gewerkt aan de regionale identiteit. Cruciaal daarbij is het proces verloopt van het verbinden van deze vernieuwende en dunne regionale identiteiten met de bestaande lokale identiteiten. Pas dan is er sprake van echte vernieuwing en dynamiek en ontstaan een bevrijdende opening naar buiten. Ondernemersverenigingen in de Heuvelrug KRS regio kunnen hierbij een beslissende rol spelen. De regionale samenwerking van de vijf lokale ondernemersverenigingen met de wethouders EZ om de regio landelijk op de kaart te krijgen getuigt daarvan.

Kansen benutten.

Riek Bakker, stedenbouwkundige en in eerste aanzet adviseur van de Stichting Q4 in dit project, benadrukte tijdens de ondernemersbijeenkomst vorig jaar al de kansen die de verschillende positieve krachten in de Heuvelrug KSR bieden. Zo zijn de kwaliteiten van de regio alom bekend, niet nu bedacht en vanouds aanwezig. De regio is een sterk merk, zowel voor bewoners als voor bezoekers en bedrijven. In dit 'profileringsdocument' is de actuele stand van de natuurlijke en economische kwalitweiten van de Heuvelrug KRS verder onderbouwd en bevestigd. Dit profileringsdocument dient als aanzet voor een nadere samenwerking tussen bewoners, bedrijven en bestuurders in de regio met als doel om het gezamenlijk kwaliteitsbeeld beter uit te dragen en de meerwaarde van de regio niet alleen voor de omgevende regio's, maar evenzeer landelijk meer onder de aandacht te brengen.

Zij noemde het een gegeven, dat het initiatief vanuit de markt tot samenwerking met de overheid extra kansrijk is.
De ondernemersverenigingen hechten er grote waarde aan de bevolking en bezoekers en klanten van buiten de regio bij het gehele proces te betrekken.

Dit profileringsdocument heeft dan ook mede tot doel om iedereen te informeren die zich betrokken voelt bij de ruimtelijk-economische ontwikkeling van onze kwaliteitsrijke regio.

Het document is geen eindpunt, maar een startpunt naar nieuwe activiteiten.
Met rapporten worden de kwaliteiten nog niet benut.
De vijf ondernemersverenigingen willen als eerste stap in roadshows door de regio heen mogelijke maatregelen en actieplannen met hun achterbannen bespreekbaar maken en bruggen bouwen naar regionale en landelijke organisaties om met hen de regio, onze provincie en ons land economisch sterker te maken.

En dat in het belang van onze leden, de ondernemers in de Heuvelrug Kromme RijnStreek.

Stichting Q4
www.stichtingq4.nl

Concept:
Jan Kooren - jankooren.nl
Xander Koppelmans – PHGR.nl
Teksten:
Jan Kooren
Prof. Dr. Oedzge Atzema
Expertisecentrum Stedelijke Dynamiek
& Duurzaamheid UU (Universiteit Utrecht)
Fotografie: Xander Koppelmans
Cees Keur ceeskeurfotografie.nl